

А. С. Саленко,

к. е. н., заступник начальника управління — начальник відділу роботи з ризиками, моніторингу операцій та ризиків управління з питань виявлення та опрацювання податкових ризиків Головного управління ДПС в Одеській області
ORCID ID: 0000-0002-4769-9301

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.52

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

A. Salenko,

PhD in Economics, Deputy Head of the Department — Head of the Department of working with risks, monitoring of transaction and risks, Department of tax risk identification and processing of Main Department of the State Tax Service in the Odessa region

MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH OF DOMESTIC SCIENTISTS IN THE FIELD OF INFORMATION AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті проведено аналіз основних напрямів досліджень вітчизняних вчених у сфері інформаційно-технологічного розвитку економіки України та визначення основних напрямів інноваційної діяльності та комерціалізації діяльності закладів вищої освіти України.

Визначено, що інформаційно-технологічний розвиток є складовою частиною економіки знань. Дослідження в сфері економіки знань мають системний та міждисциплінарний характер. Матеріали окремих наукових видань з цієї тематики значною мірою апробовано на практиці в діяльності різних університетів нашої країни. Сьогодні в науковій спільноті панує однотайна думка, що інноваційний розвиток національних освітніх та наукових установ пов'язано з впровадженням нових технологій, методів, нових ідей та знань у науково-дослідний процес з метою їх практичного використання.

The article analyzes the main areas of research of domestic scientists in the field of information technology development of the economy of Ukraine and identifies the main areas of innovation and commercialization of higher education institutions in Ukraine.

Scientific and technological development is an integral part of the knowledge economy. Research in the field of knowledge economy is systemic and interdisciplinary. They include areas of international economics, research of national economy, information economy, economic theory, practical aspects of research of educational institutions. Some publications analyze institutional innovations and theories of technological development and the formation of the knowledge economy.

It is determined that the materials of some scientific publications on this topic have been largely tested in practice in the activities of various universities in our country. The experience of leading universities, their cooperation with private corporations is also useful for its implementation in other universities in Ukraine.

The scientific community is of the opinion that the innovative development of national educational and research institutions is associated with the introduction of new technologies, methods, new ideas and knowledge in the research process for their practical use.

In scientific publications of a more practical direction the tendencies of commercialization of education and science in national universities are investigated and the basic directions of commercialization are given.

It should be noted that the materials of some scientific publications on this topic have been largely tested in practice in the activities of various universities in our country. The experience of leading universities is also useful for its implementation in other universities in Ukraine.

Solving the problems of further implementation of knowledge in practical economic activity, commercialization of education and science of Ukraine are based on the existing institutional system of national economy management. New approaches to the development of education and science require the development of the institutional system and the field of information technology development.

Ключові слова: напрями, дослідження, інформаційно-технологічний, розвиток, університети, інновації, комерціалізація.

Key words: directions, research, information technology, development, universities, innovations, commercialization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Серед нагальних проблем розвитку національної економіки першочерговою є інформаційно-технологічний розвиток країни такими темпами, що відповідають світовому рівню. За таких умов Україна зможе бути частиною світової системи формування та розвитку економіки знань. У нашій країні існує потужна система закладів вищої освіти, які готують фахівців з інформаційних технологій, фізики, біології, медицині, інженерії. Ці фахівці достатній рівень конкурентоспроможності на світовому рівні інтелектуального капіталу.

Варто зазначити, що достатньо довгий час вітчизняні науковці досліджують проблему формування економічної системи в Україні, що буде заснована на знаннях. З'явилась низка видань українських авторів з проблем розвитку освіти і науки України, проблем інноваційного розвитку економіки України, становлення економіки знань у світі та Україні, методологічного осмислення науки, знань, інновацій як головного напрямку розвитку національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед видань, що заслуговують на особливу увагу, слід визначити такі монографії: А. Гальчинський "Україна: наука та інноваційний розвиток" (К., 1997) [1], В. Гесць, В. Семиноженко "Інноваційні перспективи України" (Х., 2006 р.) [2], Н. Верхоглядова "Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної кон-

курентоспроможності" (Д., 2006 р.) [3], Т. Гринько "Управління адаптивним інноваційним розвитком промислових підприємств: економічне обґрунтування та концептуальні засади" (Д., 2011 р.) [4], Н. Мешко, "Механізм управління інвестиційно-інноваційним потенціалом: макрорівень" (Д., 2004 р.) [5], О. Сазонець "Інформаційна складова глобальних економічних процесів" (Донецьк, 2007 р.) [15]. Окремі теми, що стосуються інформаційно-технологічного розвитку та пов'язані з комерціалізацією освіти і науки України, висвітлюються також у монографіях наступних вчених: В. Саричев "Національні пріоритети у глобальному управлінні людським розвитком" (Д., 2013 р.) [6], М. Денисенко, Л. Михайлова "Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід" (Суми, 2008 р.) [7], О. Білорус "Глобалізація і нова парадигма національного постіндустріального розвитку" (К., 2009 р.) [8], О. Грішнова "Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки" (К., 2001 р.) [9].

Більш системно досліджують проблеми економіки знань монографії наступного десятиліття такі: І. Ханін "Ноосферный путь познания и хозяйствования" (Д., 2018 р.) [10], М. Поляков "Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт" (Д., 2018 р.) [11], І. Сазонець, А. Саленко "Детермінанти лібералізації високотехнологічного підприємництва в умовах постіндустріального переходу" (Рівне., 2019 р.) [12], В. Джинджоян, А. Саленко, І. Сазонець "Соціальні детермінанти розвитку сфери послуг в концепції формування постіндустріального суспільства" (Рівне, 2021 р.) [13].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою представленого дослідження є аналіз основних напрямів досліджень вітчизняних вчених у сфері інформаційно-технологічного розвитку економіки України та визначення основних напрямів інноваційної діяльності та комерціалізації діяльності закладів вищої освіти України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах дефіциту україномовних видань за цією тематикою вітчизняні науковці дедалі частіше звертаються до іноземних джерел. Зрозуміло, що головне місце серед них посідають іноземні оригінальні й перекладні підручники та монографії, оскільки іноземні науковці й видавництва активніше та результативніше працюють у цьому напрямі. Звертаючись до іноземної наукової літератури, необхідно враховувати, що в суспільно-економічних науках навряд чи знайдеться така галузь знань, в якій впродовж останнього часу досліджено так багато, як економіка знань. Тому слід припустити, що підготовка нових праць з цієї тематики повинна проводитися на вкрай актуальні теми та теми, що пов'язані із особливостями функціонування національної економіки. Необхідно сподіватись, що подальші роботи українських вчених, які вже підготовлені на вітчизняних науково-методичних підходах та емпіричному матеріалі посядуть чільне місце серед наукових доробок українських авторів з питань розвитку освіти і науки в Україні.

Дослідження в сфері економіки знань мають системний та міждисциплінарний характер. Вони містять у собі напрями міжнародної економіки, дослідження національної економіки, інформаційної економіки, еконо-

мічної теорії, практичні аспекти дослідження діяльності навчальних закладів. В окремих виданнях аналізуються інституційні новації та теорії інформаційно-технологічного розвитку й формування економіки знань. Головними інструментами такого аналізу авторами обрано дослідження методологічних основ інституціоналізму, теоретичних передумов формування економіки знань та управління сучасною освітою і наукою, аналіз перспектив розвитку економіки знань в Україні та розробка стратегій комерціалізації освіти і науки.

В інших виданнях подано механізм формування та реалізації інноваційних стратегій у діяльності закладів вищої освіти України. В основу розкриття сутності такого механізму покладено імплементацію світового досвіду управління освітою та наукою, теоретичні основи та сучасні тенденції функціонування освіти та науки в Україні, напрями реалізації стратегій комерціалізації освіти і науки України.

У наукових публікаціях більш практичного напрямку досліджено тенденції комерціалізації освіти і науки в національних університетах. У цих працях аналізуються процес комерціалізації діяльності сучасного університету, фінансові результати комерціалізації науки в національному сучасному, соціально-економічні аспекти діяльності сучасного університету.

Також необхідно зазначити, що матеріали окремих наукових видань з цієї тематики значною мірою апробовано на практиці в діяльності різних університетів нашої країни. Досвід діяльності провідних університетів є також корисним для імплементації його в інших університетах України.

Вирішення проблем подальшого впровадження знань в практичну господарську діяльність, комерціалі-

Рис. 1. Складові інформаційно-технологічного сектору національної економіки

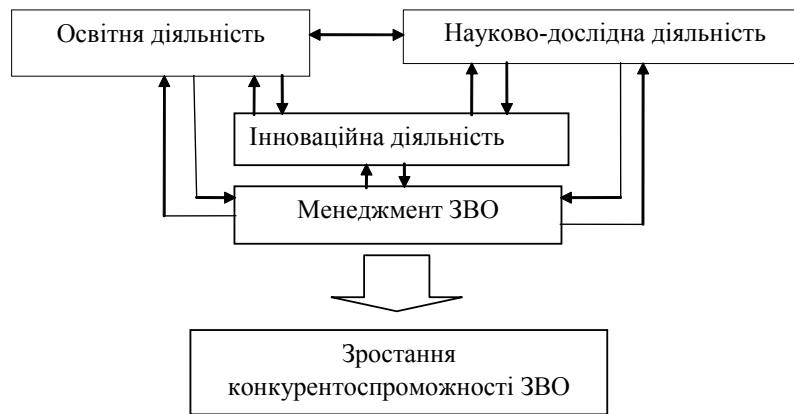

Рис. 2. Схема інноваційної діяльності ЗВО

ізації освіти і науки України спираються на існуючу інституційну систему управління національним господарством. Нові підходи до розвитку освіти та науки потребують розвитку інституційної системи і передусім у сфері інформаційно-технологічного розвитку. Процеси національного інформаційно-технологічного розвитку знаходяться в центрі уваги багатьох вітчизняних науковців, що сформували власні теоретичні концепції інформатизації. Вони розглядають економіку знань та інформаційне суспільство з точки зору окремих дефініцій: людина, її права, знання, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція. У дослідженнях ключове місце посідають питання можливості інформатизації. Питання інформаційних технологій в дослідженні складних об'єктів управління освітою та наукою, поєднання науки та бізнесу стали центральними у науковій доктрині багатьох вітчизняних вчених. Загалом система інформаційно-технологічного розвитку національної економіки представлена на рисунку 1.

З метою висвітлення окремих теоретичних положень розвитку національної економіки та управління знаннями, вітчизняними вченими досліджувалися теорії інформаційно-технологічного розвитку як основа прискореного розвитку економіки в умовах зростаючого потоку інформації, зростання творчих можливостей фахівців IT-сектору, науковців та освітян. Більшість американських і європейських дослідників, починаючи з другої половини 80-х років, почали акцентувати увагу на ролі і значенні не стільки інформації, скільки знань, що породило цілий спектр нових визначень сучасного суспільства, серед яких такі: "knowledge society", "knowledgeable society" т. ін.

Значне місце в наукових дослідженнях також приділяється аналізу інноваційних перетворень в Україні, розвитку індустріальної бази держави, підприємництва, фінансових ринків, міжнародної економічної діяльності України. Ці сфери економічної діяльності вже неможливо уявити без якісної системи освіти, яка готує для народного господарства конкурентоспроможних фахівців. Система вищої освіти знаходиться сьогодні на етапі реформування. Це реформування проводиться, як правило, за рекомендаціями міжнародних інституцій, консалтингових груп, урядових організацій. Тому є важливим узагальнити досвід формування системи факторів

конкурентоспроможності як з урахуванням міжнародних вимог, так і спираючись на вітчизняний досвід. Таке угруповання проведено в працях проф. Хамініч С.Ю. [14]. На рисунку 2 представлено її бачення інноваційної діяльності ЗВО.

Аналізу цих питань вже присвячено роботи провідних вітчизняних економістів, але прикладні та окремі теоретичні аспекти цієї проблеми ще потребують ґрунтовної проробки. За радянських часів економічний механізм освітянської галузі, в тому числі й системи вищої освіти, зводився фактично до простого бюджетного фінансування — всі інші джерела майже не розглядались із ідеологічних міркувань, оскільки було задекларовано, що в умовах "розвиненого" соціалізму освіта має надаватись безоплатно, за рахунок бюджетних коштів. За таких умов удосконалення загального механізму бюджетного фінансування унеможливило серйозні зміни через значну складність процедури змін бюджетної системи.

Водночас ринкові засади в освіті, на які переходить економіка країни, вимагають розглядати діяльність закладів освіти як виробників і продавців освітніх послуг, що формують відповідну пропозицію їх, а потенційні споживачі цих послуг (батьки дітей, учні, студенти, слухачі, аспіранти, докторанти, органи державної влади і місцевого самоврядування та ін.) формують відповідний попит на них, при цьому основним регулятором між обсягами пропозицій та попиту має бути ціна (в нашому випадку — вартість підготовки одного фахівця з вищою освітою) за надані освітні послуги.

Безумовно, запропонований науковцями перелік напрямів удосконалення економічного механізму вищої школи не претендує на повну вичерпність. З погляду економіста, сучасні вищі навчальні заклади є дуже складними і масштабними суб'єктами господарських відносин, які одночасно здійснюють освітню, наукову, науково-технічну, видавничу, творчу, мистецьку, культурно-виховну, спортивну, оздоровчу, різноманітну виробничу, зовнішньоекономічну діяльність із залученням великої кількості персоналу, значних обсягів матеріально-технічних та фінансових ресурсів і дати їх вичерпну характеристику в процесі постійної трансформації системи освіти неможливо. Проте реалізація викладених авторами пропозицій суттєво підвищить ефективність економічного механізму закладів вищої освіти.

Сучасні автори доводять, що актуальність питання "економіки знань" у контексті освітнього менеджменту обумовлена тим, що перехід світової економіки в якісно новий стан безпосереднім чином пов'язаний з підвищенням ролі теоретичного знання, розвитком високотехнологічних галузей, процесом збільшення частки сфери послуг, впливом інформаційних мережевих технологій (Інтернет). Усі зазначені тенденції вимагають особливого дослідження з урахуванням нових теорій сучасної економіки (теорії постіндустріальної, "нovoї", глобальної мережевої, інформаційної економіки), у тому числі з метою визначення місця теорії економіки знань в цьому переліку.

Водночас становлення економіки знань в Україні є однією з головних умов стійкого розвитку нашої країни як повноправного суб'єкта світового господарства. На сьогодні в економічній науці відсутня єдність з питання визначення сутності й основних рис сучасного етапу економіки. Очевидно, що економіка знань — це економіка, заснована на інноваціях, матеріалізованих у вигляді нових, високоефективних, наукоємних технологій, товарів і послуг. Проте економіка знань не оперує лише знаннями і не заміщає ними реальне виробництво. Вона є якісно новою системою використання знань й упровадження в практичне життя на основі комерціалізації. Хоча перехід до цієї системи тільки намічений, економіка знань є реальною альтернативою і вузько індустріальній, і сировинній економіці.

Оскільки комерціалізація нерозривно пов'язана з інноваційною діяльністю, очевидно стає необхідність забезпечення їх тісного взаємозв'язку. Сьогодні такою можливістю володіють насамперед вищі навчальні заклади, на базі яких можуть бути створені інноваційні фірми, венчурні наукомісткі структури різних форм власності, а також такі утворення, як інноваційні центри, інкубатори, технопарки, інжинірингові центри, навчально-науково-інноваційні комплекси, інноваційні кластери, консалтингові фірми тощо.

Насамперед у процесі комерціалізації відбувається пошук і відбір проєктів для впровадження у виробництво ще до закінчення НДР. Пошук інноваційних проєктів здійснюється згідно з критеріями, які висуваються до них суб'єктом комерціалізації.

Коли мова йде про заклади вищої освіти, відбір інноваційних проєктів може здійснюватися відповідно до профілю діяльності ЗВО. Заклади вищої освіти, будучи джерелом нового знання, активно беруть участь в інноваційному розвитку вітчизняної економіки. Відмінні ознаки таких університетів — це здатність генерації нового наукового знання на основі широкого спектру фундаментальних і прикладних досліджень, можливість трансферу технологій в реальний сектор економіки, наявність ефективної системи підготовки кадрів вищої кваліфікації.

ВИСНОВКИ

Науково-технологічний розвиток є складовою частиною економіки знань. Дослідження в сфері економіки знань мають системний та міждисциплінарний характер. Вони містять у собі напрями міжнародної економіки, дослідження національної економіки, інформаційної економіки, економічної теорії, практичні аспекти

дослідження діяльності навчальних закладів. В окремих виданнях аналізуються інституційні новації та теорії інформаційно-технологічного розвитку й формування економіки знань.

Матеріали окремих наукових видань з цієї тематики значною мірою апробовано на практиці в діяльності різних університетів нашої країни. Досвід діяльності провідних університетів є також корисним для імплементації його в інших університетах України.

Сьогодні в науковій спільноті панує одна думка, що інноваційний розвиток національних освітніх та наукових установ пов'язано з впровадженням нових технологій, методів, нових ідей та знань у науково-дослідний процес з метою їх практичного використання.

Література:

1. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. К. Наукова думка, 1997. 66 с.
2. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. Х. Константа, 2006. 272 с.
3. Верхоглядова Н.І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності. Д. Видавництво Дніпропетровського ун-ту, 2004. С. 184-190.
4. Гринько Т.В. Управління адаптивним інноваційним розвитком промислових підприємств: економічне обґрунтування та концептуальні засади [Текст]: монографія. Донецьк. НАН України ІЕП, 2011. 352 с.
5. Мешко Н.П. Механізм управління інвестиційно-інноваційним потенціалом: макрорівень: монографія. Д. Наука і освіта, 2004. 272 с.
6. Саричев В.І. Національні пріоритети у глобальному управлінні людським розвитком: монографія. Дніпро. "Нова ідеологія", 2013. 340 с.
7. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія / М.П. Денисенко, Л.І. Михайлова, І.М. Грищенко, А.П. Гречан; за ред. М.П. Денисенка, Л.І. Михайлової. Суми: Університетська книга, 2008. 1050 с.
8. Білорус О.Г., Власов В.І. Розвиток процесів глобалізації в постіндустріальну епоху. К. ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2007. 54 с.
9. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. К.: Знання, 2001. 254 с.
10. Ханін І.Г. Ноосферний путь познання і хозяйствования: монографія. Дніпро: Нова ідеологія, 2018. 319 с.
11. Поляков М.В. Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт: монографія. Дніпро: Нова ідеологія, 2018. 688 с.
12. Сазонець І.Л., Саленко А.С. Детермінанти лібералізації високотехнологічного підприємництва в умовах постіндустріального переходу: монографія. Рівне. Волин. Обереги, 2019. 176 с.
13. Джинджоян В.В., Саленко А.С., Сазонець І.Л. Соціальні детермінанти розвитку сфери послуг в концепції формування постіндустріального суспільства: монографія. Рівне, Волин. обереги, 2021, 190 с.
14. Хамініч С.Ю. Управління підприємством на засадах освітнього потенціалу: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. 288 с.

15. Сазонець О.М. Інформаційна складова глобальних економічних процесів: монографія. Донецьк. Юго-Восток, Лтд, 2007. 360 с.

References:

1. Hal'chyn's'kyj, A. Heiets', V. and Semynozhenko, V. (1997), *Ukraina: nauka ta innovatsijnyj rozvytok* [Ukraine: science and innovative development], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

2. Heiets', V.M. and Semynozhenko V.P. (2006), *Innovatsijni perspektyvy Ukrainy* [Innovative prospects of Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine.

3. Verkhohliadova, N.I. (2004), *Ekonomichnyj vymir iakosti vyschoi osvity iak skladovoi natsional'noi konkurentospromozhnosti* [Economic dimension of the quality of higher education as a component of national competitiveness], Vydavnytstvo Dnipropetrovs'koho un-tu, Dnipropetrovs'k, Ukraine, pp. 184—190.

4. Hryn'ko, T.V. (2011), *Upravlinnia adaptivnym innovatsijnym rozvytkom promyslovykh pidpryemstv: ekonomichne obgruntuvannia ta kontseptual'ni zasady* [Management of adaptive innovative development of industrial enterprises: economic justification and conceptual principles], NAN Ukrainy IEP, Donetsk, Ukraine.

5. Meshko, N.P. (2004), *Mekhanizm upravlinnia investytsijno-innovatsijnym potentsialom: makroriven'* [Management mechanism of investment and innovation potential: macro level], Nauka i osvita, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

6. Sarychev, V.I. (2013), *Natsional'ni prioriteti u hlobal'nomu upravlinni liuds'kym rozvytkom* [National priorities in global human development management], Nova ideolohiia, Dnipro, Ukraine.

7. Denysenko, M.P. Mykhajlova, L.I. Hryshchenko, I.M. and Hrechan, A.P. (2008), *Investytsijno-innovatsijna diial'nist': teoriia, praktyka, dosvid* [Investment and innovation activities: theory, practice, experience], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.

8. Bilorus, O.H. and Vlasov, V.I. (2007), *Rozvytok protsesiv hlobalizatsii v postindustrial'nu epokhu* [Development of globalization in the post-industrial era], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

9. Hrishnova, O.A. (2001), *Liuds'kyj kapital: formuvannia v systemi osvity i profesijnoi pidhotovky* [Human capital: formation in the system of education and training], Znannia, Kyiv, Ukraine.

10. Khanin, I.H. (2018), *Noosfernyj put' poznanyia y khozajstvovanyia* [Noospheric way of knowledge and management], Nova ideolohiia, Dnipro, Ukraine.

11. Poliakov, M.V. (2018), *Ekonomika znan': sutnist', determinanty, hlobal'nyj landshaft* [Knowledge economy: essence, determinants, global landscape], Nova ideolohiia, Dnipro, Ukraine.

12. Sazonets', I.L. and Salenko, A.S. (2019), *Determinanty liberalizatsii vysokotekhnolohichnoho pidpryemnytstva v umovakh postindustrial'noho perekhodu* [Determinants of liberalization of high-tech entrepreneurship in the post-industrial transition], Volyn's'ki oberehy, Rivne, Ukraine.

13. Dzhyndzhoian, V.V. Salenko, A.S. and Sazonets', I.L. (2021), *Sotsial'ni determinanty rozvytku sfery posluh*

v kontseptsii formuvannia postindustrial'noho suspil'stva [Social determinants of development of the service sector in the concept of formation of post-industrial society], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

14. Khaminich, S.Yu. (2006), *Upravlinnia pidpryemstvom na zasadakh osvitynoho potentsialu* [Management of the enterprise on the basis of educational potential], Vyd-vo DNU, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

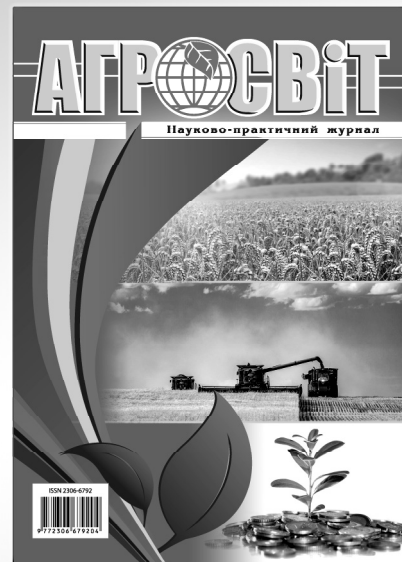
15. Sazonets', O.M. (2007), *Informatsijna skladova hlobal'nykh ekonomichnykh protsesiv* [Information component of global economic processes], Yuho-Vostok, Ltd, Donetsk, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2021 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292